Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

Ι. Δ. Ψαράς, Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.294](https://doi.org/10.12681/makedonika.294)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Ι. Δ. Ψαράς, Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας. *Μακεδονικά*, 33(1), 350–352.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.294>

ο Μόδης έγραψε για τον Μακεδονικό Αγώνα, χωρίς όμως να κάνει προπαγάνδα, σκιαγραφώντας την εικόνα του άλλου με όρους ανάλογους με αυτούς που παρουσιάζονται οι Έλληνες και μη αρνούμενος τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Μακεδονίας.

Την εικόνα των Εβραίων στη λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης εξετάζει η Φ. Αμπατζόγλου στο άρθρο του Jew in the Literature of Salonica» (σσ. 217-224) υποστηρίζοντας την άποψη ότι οι Εβραίοι αντιμετωπίζονται με τα γνωστά στερεότυπα.

Ως επίμετρο μπορεί να χαρακτηριστεί το άρθρο του καθηγητή Θάνου Βερέμη «The revival of the "Macedonian Question", 1991-1995» (σσ. 227-234) για τις περιπέτειες της ελληνικής πολιτικής σχετικά με την επίλυση των εκκρεμιών ζητημάτων στις σχέσεις Ελλάδας-FYROM.

Στον τόμο τίθενται πολλά ζητήματα. Ωστόσο, θα ανέμενε κανείς μια συντονισμένη έρευνα ιστορικών και κοινωνικών ανθρωπολόγων με αξιοποίηση και αξιολόγηση κυρίως πρωτογενών πηγών και δευτερευόντως προφορικών συνεντεύξεων για τη διαδικασία της διαμόρφωσης συλλογικής ταυτότητας στην ελληνική Μακεδονία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΦΕΤΑΣ

Ι. Δ. Ψαράς, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*, έκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 230.

Ο κ. Ι. Ψαράς είναι αναπληρωτής καθηγητής στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. και γνωστός έρευντής θεμάτων αναφερομένων στη βενετοκρατία και τουρκοκρατία στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων *Από τη Θεσσαλονίκη στη Βενετία, Ιστορία της οικογένειας Ναννή (17ος-20ός αι.)*. Συμβολή στη μελέτη του παροικιακού Έλληνισμού, Θεσσαλονίκη 1997, που είναι μάλιστα μία εκ των εκδόσεων της Ε.Μ.Σ. Βεβαίως ο συγγρ. είναι παλιός και έμπειρος έρευντής και αυτή την έμπειρία του κατέθεσε σέ ένα πολύ χρήσιμο γιά φοιτητές, έρευντές και φιλόστορους έργο. Τό έξωφυλλο του βιβλίου κοσμεί αναπαράσταση μέ τή σημαία του Ρήγα Βελεστινλή, τήν όποία είχε ό ίδιος σχεδιάσει και ένετόπισε ό μακαρίτης Λεάνδρος Βρανούσης σέ χειρόγραφο τής Ρουμανικής Ακαδημίας Έπιστημών· τό σχέδιο αυτό του Ρήγα δημοσίευσε ό Βρανούσης στό Δελτίο Έραλδικής και Γενεαλογικής Έταιρείας τής Ελλάδος 8 (1992) 347-388. Μέ βάση τό σχέδιο του Βρανούση, ό κ. Ψαράς φιλοτιμήθηκε νά αναπαράσθσει πώς θά ήταν ή σημαία του Ρήγα. Οί τρεις όρίζοντες λωρίδες μέ τά αντίστοιχα χρώματα κόκκινο, λευκό και μαύρο, από πάνω πρός τά κάτω, συμβόλιζαν: τό κόκκινο τήν πορφύρα των βυζαντινών αυτοκρατόρων ή τό αίμα πού χύνεται στούς αγώνες γιά τήν έλευθερία, τό λευκό τήν αγνότητα των προθέσεων στην, άκόμη, κυοφορούμενη, τότε, επανάσταση όλων των λαών τής χειρσονήσου του Αίμου και τό μαύρο τήν άπελπισία τής τουρκικής σκλαβιάς καθώς και τήν άπόφαση των επαναστατών νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα. Ανάλογη σημαία, μέ αντίστροφη τοποθέτηση των ίδιων χρωμάτων, ύψωσε και ό Άλέξανδρος Ύψηλάντης στό Ίάσιο τής Μολδοβλαχίας. Αναπαράσταση τής σημαίας του Ύψηλάντη ύπάρχει στό έξώφυλλο του βιβλίου των G. Arş και C. Svolopoulos (έκδ.), *Alexandre Ypsilanti, Correspondance inédite, 1816-1828*, Thessaloniki 1999.

Όσο γιά τό βιβλίο του κ. Ψαρά, αυτό μετά τά Προλεγόμενα, περιέχει μία σειρά ένδιαφερόντων κεφαλαίων γιά τή θεωρία τής Ιστορίας, και τή Μεθοδολογία τής,

ὅπως: Τί εἶναι Ἱστορία, Τό ἀντικείμενο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας, Ἡ χρησιμότητα τῆς Ἱστορίας, Ἀντιλήψεις γιά τήν ἱστορία, Ὅροι-θέσεις-ρήσεις γιά ἐπεξεργασία, Προβλήματα τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας καί φάσεις τῆς ἐργασίας τοῦ ἱστορικοῦ, Στοιχειώδη βοηθήματα «ἐργαλεῖα» τοῦ ἐρευνητῆ, Βοηθητικά ἔργα (Reference books), Γενικές βιβλιογραφίες, Συλλογές πηγών, Εἰδικές βιβλιογραφικές ἐργασίες, Ἀνέκδοτες πηγές καί προσπέλασή τους, Ἀρχεῖα καί ἀρχαιονομία, Ἑλληνικά ἀρχεῖα, Εὐρωπαϊκά ἀρχεῖα, Ἄλλα ἀρχεῖα, Βοηθητικές τῆς Ἱστορίας ἐπιστῆμες, Εἰδικοί προβληματισμοί καί ἀσκήσεις: ἀναζήτηση, εὕρεση, ἀνάγνωση, χρονολόγηση, ἐκτίμηση καί σχολιασμός ἱστορικῶν ἐγγράφων.

Ὁ κ. Ψαρᾶς, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἐξετάζει τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἀττικῆς, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καί τοῦ Ἰονίου, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Κρήτης, τῆς Μακεδονίας κ.λπ. Εἰςχωριστό ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ μακεδονικά ἀρχεῖα, ὅπως τό Ἱστορικό τῆς Βέροιας, τῆς Ἑδεσσας, τὰ ἀρχεῖα τῆς Θεσσαλονίκης (Ἱστορικό Ἀρχεῖο Μακεδονίας, Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, Ἀρχεῖο Ἰνστιτούτου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἰδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἱστορικό Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Νεότερης Ἱστορίας στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ καί Ρωμαϊκοῦ Δικαίου στή Νομική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Σπουδαστηρίου Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς στήν Πολυτεχνική Σχολή τοῦ Α.Π.Θ., Ἀρχεῖο τοῦ Λαογραφικοῦ καί Ἐθνολογικοῦ Μουσείου Μακεδονίας, Ἱστορικό Ἀρχεῖο Προσφυγικοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Δήμου Καλαμαριάς, Ἀρχεῖο τοῦ Μουσείου Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, Ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, κ.λπ.). Ἀρχαικές μονάδες μέ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, μολοντί μικρές, εὐρίσκονται στήν Καβάλα, τήν Κατερίνη, τήν Κοζάνη, τό Λέχοβο, τή Νέα Ζίχνη, τίς Σέρρες.

Στά ἰδιωτικά ἀρχεῖα ὁ συγγρ. ἀναλύει ὡς παράδειγμα τὰ περιεχόμενα τοῦ σπουδαίου ἀρχείου τοῦ Π. Α. Ζάννα, στά ἐκκλησιαστικά: τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο, τῆς μονῆς Ἀγίας Λαύρας στά Καλάβρυτα, τοῦ Ἀγίου Ὁρους καί τῶν Μετεώρων, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Κωνσταντινούπολη κ.ἄ. Ἀπό τὰ εὐρωπαϊκά ἀρχεῖα ἐνδιαφέρον, γιά τόν Νέο Ἑλληνισμό, παρουσιάζουν τῆς Ἱταλίας (Βενετία, Βατικανό, Ρώμη, Πάδοβα, Τεργέστη κ.ἄ.), τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πολωνίας, τῆς Αὐστρίας κ.ἄ. Ἀναλόγου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ ἀρχεῖα τῶν Η.Π.Α., τῆς Μάλτας, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τοῦ Ο.Η.Ε. καί ὅπωςδήποτε τὰ ἀπροσπέλαστα, ὡς σήμερα, γιά πολλούς λόγους, ὀθωμανικά ἀρχεῖα.

Σημαντικές εἶναι οἱ πληροφορίες πού παρέχει ὁ κ. Ψαρᾶς γιά τίς βοηθητικές ἐπιστῆμες (Παλαιογραφία, Διπλωματική, Ἑραλδική, Γενεαλογία, Ἱστορική Γεωγραφία). Στό κεφάλαιο τῶν εἰδικῶν προβληματισμῶν καί ἀσκήσεων ἐξετάζονται ἡ ἑλληνική καί λατινική ἀρίθμηση, συστήματα χρονολογήσεως, οἱ ἄττικοι μῆνες μέ ἀντιστοιχίες γιά τίς ἐπόμενες περιόδους, ὡς σήμερα, τό ἔτος ἀπό κτίσεως κόσμου, ἡ ἰνδικτιών (μέ πίνακες), οἱ ἐνθυμήσεις, τὰ πασχάλια, οἱ μικρογραφίες, τὰ ἡμερολόγια (Ιουλιανό, γρηγοριανό, γαλλικό ἐπαναστατικό, διηνεκές (μέ πίνακες), ἡ κρυπτογραφία. Ἀπό τήν ἄλλη, φωτογραφίες ἱστορικῶν ἐγγράφων καλοῦν τόν ἀναγνώστη νά ἀσκηθεῖ παλαιογραφικά. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι πλούσια, ἐνημερωμένη καί ἐξειδικευμένη.

Ὁ συγγρ. παρουσιάζει τίς ἀπόψεις μέ ἁπλό καί κατανοητό τρόπο, ἀλλά καί μέ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον, ἀκόμη καί γιά πράγματα πού εἶναι τεχνικῆς φύσεως (ὅπως οἱ χρονολογήσεις καί τὰ ἡμερολόγια). Τά ἐπιχειρήματα τοῦ συγγρ. πείθουν μέ τήν εἰλικρίνεια καί τήν ἀντικειμενικότητά τους. Ἀπό τήν ἄλλη, θά μποροῦσε νά εἶναι πιό ἀναλυτικῶς παρέχοντας τή βιβλιογραφική ἐνημέρωση γιά ὁρισμένα, κατά τήν ἄποψή μας, ἐπαρχιακά ἀρχεῖα πού καί ἀγνωστα εἶναι στοὺς πολλούς, ἀλλά, ὅπωςδήποτε χρη-

σημα γιά τούς ενδιαφερομένους νά τή χρησιμοποιήσουν. Τέλος, τό βιβλίό τοῦ κ. Ί. Ψαρά εἶναι ἓνα πολύ καλό βιβλίό, πού διαβάζεται μέ ενδιαφέρον, ἀλλά καί πολυλαπλῶς χρήσιμο γιά τόν μελετητή τῆς Ἱστορίας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἡ Ὄθωμανική Διοίκηση καί ἡ Ἐκπαίδευση τοῦ Γένους*, Κείμενα - Πηγές 1830-1914, σειρά Ἱστορικό Ἀρχεῖο Νεοελληνικῆς Ἐκπαίδευσης - ἐκδ. οἶκος Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 825.

Σκοπός τῆς πολυσέλιδης αὐτῆς μελέτης τῆς συναδέλφου κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου εἶναι: α. νά κωδικοποιήσει γνωστές καί ἀπρόσιτες πηγές γιά τόν ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς εκπαιδευτικοῦ κέντρου ὁλῶν τῶν Ὀρθοδόξων· β. τόν οἰκουμενικό χαρακτήρα του ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικισμῶν τοῦ 19ου αἰ. καί τῶν τάσεων τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας νά ἀφαιρέσει τήν ἐθναρχική φυσιογνωμία του· γ. νά ἀναδείξει τή λειτουργία τοῦ εκπαιδευτικοῦ μηχανισμοῦ του σέ ὅλο τό γεωγραφικό φάσμα πού κάλυπτε ἡ πνευματική του ἐξουσία· δ. νά παρουσιάσει τόν συντονιστικό του ρόλο στή δράση τῶν κατά τόπους μητροπόλεων, κοινοτήτων καί φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων· ε. νά ἐξετάσει τήν εκπαιδευτική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς σέ ὁ,τι ἀφορᾷ τούς διδασκάλους, τά σχολικά προγράμματα, τά σχολικά βιβλία κ.λπ.

Ἡ μελέτη, ἡ καλύτερα συλλογή, ὅπως τή χαρακτηρίζει ἡ συγγρ., χωρίζεται σέ δύο μέρη: τό πρῶτο εἶναι τά κείμενα μέ τό νομοθετικό, θεσμικό, διοικητικό πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης· τό δεύτερο εἶναι ἡ ὁργάνωση καί ἡ λειτουργία τῶν σχολείων. Ἡ χρονική περιοχὴ πού καλύπτει ἡ μελέτη, 1830-1914, δεικνύει τό μὲν 1830 τήν ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, τό δέ 1914 τήν ἀπαρχὴ τῆς νέας πραγματικότητος πού ἐμφανίζεται μέ τούς Βαλκανικοὺς Πολέμους καί τόν Α' Μεγάλον Πόλεμον καί τή συνακόλουθη παρουσία τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου στίς ἀπελευθερωθεῖσες περιοχές. Ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου ἀπήτησε κόπο καί χρόνο πολύ, ἐφ' ὅσον τά κείμενα ἐντοπίσθηκαν σέ ἓνα πλῆθος ἀρμόδιων πηγῶν πού ἐντάσσονται στά πλαίσια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί αὐτῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Περιοδικές ἐκδόσεις καί αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καί ἄλλες συναφεῖς ἐκδόσεις φορέων καί προσώπων ἀποτελέσαν τίς πηγές, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίσθηκε ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου ὅπως: ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρηση* (1873-1884), ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* (1880-1914), τό περιοδικό τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει *Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* (1872-1914), τά νομοθετικά κείμενα τοῦ Δ. Νικολαΐδου, *Ὄθωμανικοὶ Κώδικες* (Κ/πολις 1890), *Οἱ κανονισμοὶ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους*, ἐπιμ. Χ. Κ. Παπαστάθης (Θεσσαλονίκη 1984), οἱ τόμοι πού ἀφοροῦν τό προνομιακὸ ζήτημα, *Τά κατὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων* (Κ/πολις 1884) καί *Ἐγγραφα μεταξὺ Ὑψηλῆς Πύλης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τὴν λύσιν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τοῦ τε προνομιακοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ* (Τεργέστη 1891), ἡ *Συλλογὴ Πατριαρχικῶν καί τῶν Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, Πατριαρχικῶν Ἀποδείξεων καί Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας*, ὑπό Ἱ. Σταυρίδου (Κ/πολις 1900), ὁ τόμος τῶν *Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας* (1896-1914) πού σώζεται στήν Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη χωρὶς τίτλο καί τέλος τά χειρόγραφα Πρακτικά τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.